

— Vakeriben pal e Anglija

1. Kerav me mište?

O brišind marlas andro oblaki u me bešavas andro autobusis u džavas andre nevi phuv. Gondolinas, soske avka kerdom, kaj man mukhlom andro baro drom. Andro šero mange bondalonas e godi, či kerdom mište. Na džanav e čhib, na džanav, save gadže odoj. Kerav me mište? Igen daravas pes.

Jaj, ada brišind na preačhol, perel ta perel. So somas te kerel? Joj, šaj likerdom avri. Andro šero mire ideji pes bondalonas sar diline. Jekhvar avka kaj mište, kaj džav, jekhvar kaj šaj ačhilom khere. A!e na! Na denas man smirom, irinenas mange džungale lila, vičinenas mire romeske pro telefonos. Imar na džanavas so te kerel. Sem savoro phendom le phandleng! U so jon kerde! Nič! Kamle, kaj lenge te phenav, ko mange kada savoro kerel, ta palis jon šaj vareso keren. Sar šaj lenge phendom, ko kada kerel, te korkori na džanavas.

Keravas lači buti anglo romane čhave the daja. Varekaske pes na pačisaolas, kaj kerav andre škola sikhlarđi. Na kamenas ole manuša, kaj te kerav andre škola, vaš oda mange irinenas ole džungale the darade lila.

Terđila o autobusis u o gadžo phenel: „Ko kamel pro budaris, abo te pijel thuvali, šaj džal, deš minuti adaj terđuvaha.“ Daravas man te džal avri, o brišind mindik perlas. Na džav nihaj, likerava avri. Joj, imar mi džal het kada autobusis, imar mi avav odej. Igen bari nervozno somas. O šero man dukhalas, kamelas pes mange te sovel u našti zasovavas. O autobusis pes rozgeľa, pal o oblaki čulalas o brišind. The mange andal o jakha pernas apsa. Gondolinas, kaj kerav mište.

2. Pale sam savore jekhetane

Pre aver sera mange dživel e čaj le čhavorenca, imar len na dikhľom duj berš. O jilo mange radisaolas the rovelas. Savoro, so sas lačo, mukhlom.

— Příběhy z Anglie

1. Rozhodnutí

Děšť tloukl do skla okýnek, já seděla v autobuse a jela do nové země. Přemýšlela jsem, proč jsem se na tu cestu vydala. Hlavou se mi pořád dokola honila myšlenka, jestli jsem udělala dobře. Neznám jazyk, neznám tamní gádže. Dělam já vůbec dobře? Strašně jsem se bála.

Ten liják snad nikdy nepřestane! Myšlenky se mi v hlavě točily jako splašené. Jednou, že jsem se rozhodla dobře, hned zase, že jsem měla zůstat. Ale ne! Nedali mi pokoj, posílali mi hnusné dopisy, manželovi dokonce volali. Už jsem nevěděla, jak dál. Řekla jsem přeci všechno policajtům! A co udělali! Nic! Ať prý jim řeknu, kdo mi to všechno dělá, potom že budou moct zasáhnout. Jak jsem jim asi mohla říct něco, co jsem sama nevěděla.

Dělala jsem pro romské matky a děti, byla to dobrá práce. Někomu se nelíbilo, že pracuju ve škole jako učitelka. Ti lidi prostě nechtěli, abych ve škole dělala, a proto mi psali ty hrozné dopisy, co naháněly strach.

Autobus zastavil a gádžo, co řídil autobus, povídá: „Kdo chcete na záchod nebo si zakouřit, jděte. Budem tu stát deset minut.“ Bála jsem se jít ven, pořád ještě lilo. Nikam nepůjdu, vydržím to. Ať už jenom ten autobus jede, ať už tam jsem. Byla jsem strašně nervózní. Hlava mě bolela, chtělo se mi spát, usnout jsem ale nemohla.

Autobus se rozjel, po okýnku stékaly čůrky deště a mně z očí padaly slzy. Snad dělám dobře.

2. Setkání

Tam na druhé straně mi žije dcera s rodinou, neviděla jsem je už dva roky. Těšila jsem se, ale zároveň mi bylo do breku. Všechno dobré nechávám za sebou.

Imar sas kijo tosara, sar ačhiľam le autobusiha pre emigračno biro. Somas andre Anglija. Ile amen, le Romen, u phučle, so kamas. Phendās, kaj kamas azil. Ligende amen andro ajso kher u phende, kaj te užaras. Mek bareder man sas nervi, bo užaravas až dži jepaš rat, niž man mukhle pre aver sera. Odoj man užarelas miri čhaj. Rovavas, sar dikhľom angle late baro per. Užarelas ciknes. Avľom ke late khere u lakre duj čhavore pre mande chuťile u rovenas.

Aja ora somas jekhbachtaleder romňi, kaj man dikhav la famel'ijaha. Savori dar pal mande peľa tele. So ela tajsa? Pregel'a mange idea le šereha.

3. Ajso šukariben

Tosara geľľam avri. Sas ajso bareder forocis, vičinlas pes Margate. Na paťavas, kaj som andre aver phuv! So dikhav? Pal o aver drom džanas o Roma kheral.

„Servus! Servus!“ vičinahas pal peste.

„Ta kana avľal?“ phučenlas mandar.

U me lendar: „Ta the tumen adej san!“ Daha peske o vasta u čumidahas pes. Sas man-ge mišto paš o jilo, kaj man dikhav kherutne Romenca. E čhaj ča asalas: „Kada na užarehas, kaj tut adaj dikhehas savore Romenca!“

Dogel'am pro forocis, igen šukar sas, kaj džahas, o gadže pre ma asanas. U me na džanavas, kaj sigeder te dikhel. Všadzi baro šukariben sas. E čhaj man cirdelas: „Av mek kadej! Na samas mek kadej!“ Cirdelas man u me zderinavas man andro gadže. Oda ča mindig phenavas jekh lavoro, so sikhľilom: Sorry, sorry. Ča mandar e čhaj asalas, kaj som sar diliňi. Kaj pre savoreste phenav sorry.

„Mamo, akana džaha te dikhel paš o paňi,“ phenel e čhaj. „Mek kajso šukariben na dikhľal!“

Čačo la sas! Bari šukar plaža a o paňi igen d'indardo.

„Babo, av andro paňi!“ vičinenas o čhavore.

„Kaj, na džav!“ daravas man. „So te odoj bare mačhe, chana amen.“

O čhavore ajci asanas mandar. „Kaj, adaj nane!“ vičinenas u cirdenas man andro paňi.

„Užaren, koštolinav, či čačes londo paňi.“

„Hino, hino, babo, londo!“ u čhivenas le vastenca o paňi pre mande. Čačes has londo.

Byla už noc, když autobus zastavil na emigračním. Byli jsme v Anglii. Nás Romy si vzali stranou a ptali se, co chceme. Řekli jsme, že žádáme o azyl. Odvedli nás do jiné místnosti a ať tam počkáme. Nervy mi hrály čím dál tím víc, čekala jsem až do půlnoci, až mě pustí na druhou stranu. Tam na mě čekala dcera. Zhlédla jsem velké břicho, které před sebou tlačila – a rozplakala jsem se. Čeká malé. Dorazili jsme k ní domů. Její dvě děti mi vyskočily do náručí a plakaly.

V tu chvíli jsem byla nejšťastnější člověk na světě. Byli jsme zas všichni pohromadě. Všechn strach ze mě spadl. Co bude zítra? Prolétlo mi hlavou.

3. Taková nádhera

Na druhý den jsme šli ven, do města. Bylo to takové větší městečko, Margate se jmenovalo. Nemohla jsem uvěřit, že jsem v cizině. Co nevidím – proti nám jdou Romové od nás z domova.

„Ahoj! Ahoj!“ volali jsme na sebe.

„A kdys‘ ty dorazila?“ ptali se mě.

A já jich: „Tak vy jste tady taky?“ Podávali jsme si ruce, líbali se na uvítanou. Hned mi bylo lépe u srdce, že se vidím s někým od nás. Holka se mi jenom smála: „Tos‘ nečekala, viď, že tady všechny potkáš!“

Dorazily jsme do městečka, bylo moc pěkné. Kam jsme šly, tam se na mě gádžové usmívali. A já nevěděla, kam dřív koukat. Takové nádhery všude kolem! Holka mě popoháněla – ještě jsme nebyly tady, pojd‘, ještě támhle. Táhla mě za sebou a já narážela do lidí na ulici. Pořád jsem jim říkala to jediné slovo, které jsem se naučila. Sorry, Sorry. Holka se mi smála, že na všechno říkám jen sorry.

„Mami, pojd‘, teď se půjdem podívat k vodě. Něco takového jsi ještě neviděla.“

A měla pravdu! Nádherná pláž a voda až k obzoru.

„Babi, pojd‘ do vody!“ volaly na mě děti.

„Ani náhodou!“ bála jsem se. „Co když tam jsou velké ryby, mohly by nás sežrat.“

„Ale prosím tě!“ smály se mi a táhly mě do vody.

„Počkejte, ochutnám, jestli je opravdu slaná.“

„To víš, že je slaná, babi!“ cákaly na mě.

Bešahas andro baro kher paš o pañi. Andre ada kher bešahas ochto romane fajti. Amen bešahas maškaral. U tel amende bešelas miro phral. Te vakerel anglicika na džanahas amen, o phure. Aľe o terne čhave phirnas andro školi, ta imar achalonas vareso te vakerel. Man sas igen bare nervi, kaj na achaluvavas. Kamavas sigo te sikhľol, aľe na džalas mange andro šero. Mek mišto, kaj džanenas te vakerel mire čhaja.

O d'ivesa džanas u mange andro šero has, so adej kerav? E dar pal mande geľa tele a mange avľa avka, sar te pes khere nič na ačhilahas. Sigo bisterďom pre savoro.

„Tajsas tosara vičinar pre emigračka u džav khere,“ phenav la čhake. „Me našťi ča avke bešav andro kher a nič te na kerel.“

„Mamo, me džanav, kaj sal sikhad'i te kerel but'i anglo Roma, aľe dikh, adaj tuke miš-te, űiko tut na cholarel, űisave ľila tuke na phiren, űiko tut na daravel. Sikhľoha adaj te dživel. Sem sam adej savore.“ Andr'oda avľa e kirvi.

„The me adej sikhľilom te dživel. Dikh, imar adej som duj berš. Adaj arakhľom le Devles the o drom, sar te dživel. Užar, aveha manca raťi andre khangeri u dikheha the šuneha, kaj tuke ela mištes pro jilo the pro vod'i.“

4. Save probi amen hin

E khangeri sas ajsi cikűi, aľe šukar has. Dikhav, o Roma jekh pal aver avenas peske te bešel andre.

„Kirvi, oda sako d'ives phiren ajci Roma andre khangeri?“

„Ta sar!“ asalas e kirvi. „Adej sas o Roma visal'ile kijo Del. Džanes so? Kajci Romen me dikhľom andre khangeri, ča te vareko merlas u sas pohrebos, ta avenas o Roma. Av het andre, bo na ela amen kaj te bešel,“ cirdel man andre e kirvi.

O rašaj genelas andal e bibla a o gadže the o Roma leske odphenenas. Šunav mište? O rašaj vakerlas anglicika, pregenďa jekh koter u pal'is dikhľa pre la kirvakari bori, kaj te genel oj. Oj ušťila u geľa te genel. Šunav – genel čechika a u Roma lake odphenenas. Romanes. Ada mange űigda na avľahas andro šero, kaj andre khangeri šunava trin čhiba. Sar dogenďa, ľila o kirvo e gitara u chudľa te bašavel the te gilavel. O Roma the o gadže ušťile u gilavenas romaűi svato gil'i, so sthoda o kirvo. O Roma gilavenas u o Angľičana klapkinenas andro hangoš. Sar džavas andal e khangeri avri, šunavas pes feder a lokeder pro vod'i. La kirva sas čačo, kaj kampil pal o Del te džal.

„Igen lačho rašaj amen hin. Sar dikhľa, kaj aven but Roma andre khangeri, kamelas kaj sako te achalol, so ov genel. Vašoda stradľa čechiko bibla u phenďa mira borake, ča bi na ka-

Bydleli jsme ve velkém domě hned u moře. Bydlelo nás v tom domě osm romských rodin. My jsme měli byt uprostřed a pod námi bydlel můj bratr. Nám starým angličtina nešla vůbec. Ale starší děti chodily do školy, takže už něco říct uměly. Nervovalo mě, že vůbec nerozumím. Chtěla jsem se jazyk rychle naučit, ale nešlo mi to. Dcery našťestí mluvit uměly.

Dny utíkaly a já začala myslet na to, co tu vlastně dělám. Strach ze mě dávno opadnul a měla jsem najednou pocit, jako by se doma nic nestalo. Rychle jsem na všechno zapomněla.

„Zítra ráno zavolám na emigrační a jedu domů,“ povídám dceři. „Nevydržím tady jenom tak sedět a nic nedělat.“

„Mami, vím, že jsi zvyklá pracovat, dělat něco pro Romy, ale dívej, tady tě nikdo nerozčiluje, nechodí ti žádné dopisy, nikdo tě ničím nestraší, uvidíš, že se tu naučíš žít. Vždyť jsme tady všichni.“ Do toho přišla kmotra.

„Však já jsem si tu taky zvykla. Vidiš? Už jsem tu dva roky. Našla jsem tady Boha a cestu, jak žít. Počkej, vezmu tě s sebou večer do kostela, až to uvidíš a uslyšíš, hned ti bude líp – u srdce i na duši.“

4. Jak to kde chodí

Kostelík to byl malý, ale pěkný. Koukám – scházejí se tu Romové a jeden za druhým vcházejí dovnitř.

„Prosím tě, to sem do kostela chodí každý den tolik Romů?“ To jsem ji rozesmála.

„Tady se všichni Romové dali na víru. Však víš, jak to bylo u nás, doma se v kostele sešlo tolik lidí jenom, když někdo zemřel a měl pohřeb, to pak bylo v kostele Romů plno. Pojď už, nebo si ani nesednem,“ strkala mě do kostela.

Kněz četl z bible a gádžové i Romové mu odpovídali. Slyším dobře? Kněz chvíli mluvil anglicky, přečetl kousek z Bible a potom se podíval na kmotřinu snachu, ať čte ona. Vstala a šla číst. Poslouchám – četla česky a Romové jí odpovídali. Romsky. To mě v životě nenapadlo, že uslyším v kostele tři jazyky. Když dočetli, vzal kmotr kytaru a začal hrát. Všichni v kostele vstali a zpívali, co kmotr složil. Romové zpívali a Angličani tleskali do rytmu. Když jsem vycházela z kostela, cítila jsem se líp, na duši mi bylo lehčeji. Kmotra měla pravdu, že je potřeba jít za Bohem.

„Máme tu skvělého faráře. Když zjistil, že nás do kostela chodí tolik, chtěl, abysme mu rozuměli. Takže si sehnal českou bibli a řekl snaše, jestli by mu nechtěla pomoci a číst z ní při

melas pal leste te genel čechika. Akorestar phiren savore Roma andre khangeri u giľaven romane giľa. Korkori dikhľal, kirvi, kaj paš o Del sam savore jednaka. Ta kaj khere šaj andre khangeri giľadam romanes! Aňi o gadže ke amende na sas ajse jileskere sar o Angličana. Paťas, kirvi, kaj khere pes ačhiľa mange, kana phenel o rašaj; Omukhen peske tumare bini u poden peske o vasta. – paš mande bešelas gadži u joj sigo visaľiľa ke mande le dumeľa, kaj mange te na podel o vast.“

„Aňi mange ma vaker,“ chuťiľom lake andre duma. „Šun, so pes amenge khere ačhiľa: Jekhvar iľom terne Romňoren kije Praha pre kajso bešiben pal e komunikacija. Varesave Romňija sas Prahate persi raz, ta kamle te dikhel o foros, o Vaclavakos, the o purano foros, kaj hin oja bari ora. Pre odi bacht sas phundraďi e khangeri pro purano foros. Ta phenav le Romňenge – ‚Avas džas te dikhel andre.‘ Na paťahas, so pes amenge ačhiľa. Ča phundraďam o vudar, takoj amen e gadži tradelas avri. Rozcirdľa o vasta a na kamlľa te mukhel andre aňi jekha džuvľa. ‚Džan, džan avri, adaj tumen nane so te rodel, amen tumenca hin bare nalače probi.‘ O Romňija pre gadži dikhenas sar oparimen. Ňigda šoha amen aja gadži na dikhľa a avke amenge phenda. Na kamlam te kerel bida andre khangeri, avka geľam het. O Romňija sas igen phagle. No iľom len pre Karoliskero phurd, o Romňija kamenas te džal pro budaris. ‚Užaren, džava tumenca, te na našľon.‘ Pro budaris sas tiž phuri gadži, so kidel avri o love, vaš jekh dženo kamelas adi gadži penda koruni. Džav lake te poťinel u phenav lake gadžikanes: ‚Ada budaris mekkučeder pro Čechi!‘ Sar e gadži šunda, kaj vakerav gadžikanes, phučľa mandar: ‚Tumen san Čechi? Ta oda ča poťinen vaš jekh dženo biš koruni. Oda ča o cudzinci poťinen penda koruni.‘ Amen demaďam andro baro asaviben u džahas avri. ‚Kada sas lačo,‘ phenel jekh Romňi, ‚andre khangeri sam čorachane Roma u pro budaris sam Čechi.‘“ E kirvi asalas až lake čuľanas o apsa andal o jakha.

„Oda kada čačo?“

Me asabneľa phenav: „Ta sar te na! Phuč tra čhatar, oj sas amenca akor tiž.“ Asabnaha džavas khere u me gondolľinavas, savo šukariben adaďives predžidľiľom adaj andre khangeri.

5. Šaj amenge phenen, ko kerďa?

Tosara man ušťada o kham. Labolas mange andro oblaki u sar te mange phenelas: „Ma sov ajci, dikh avri, savo šukar ďives.“

Ušťiľom u phundraďom e oblaka. Dikhavas avri. Igen šukar sas te dikhel pro paňi u pro čhavore, sar pes avri bavinen. Sas mange mišto pro jilo. Kerďom mište, kaj avľom adej. Ňiko mange na rakinel u Ňikaske na zavadzinas.

mši. Od té doby chodíme do kostela všichni a zpívá se tam romsky. Před Bohem jsme všichni stejní. Všaks' to viděla. To by se doma nemohlo stát, že bychom v kostele zpívali romsky, vid'?' Ani gádžové k nám nebyli tak otevření, jako ti Angličani. Víš, co se mi u nás doma v kostele stalo? Farář povídá: 'Odpustíte si svoje viny a podejte si ruce.' Tos' měla vidět, jak rychle se ke mně otočila zády gážovka, co seděla vedle mě, aby mi tu ruku náhodou nemusela podat.“

„Ani mi to nepovídej,“ skočila jsem jí do řeči. „Víš, co se doma stalo nám? Jednou jsem jela do Prahy s mladýma holkama od nás na nějaké setkání o komunikaci. Některé z nich byly v Praze prvně, a tak se chtěly podívat do města, na Václavák, a na Staroměstské náměstí na orloj. Náhodou byl také otevřený chrám, co tam stojí na náměstí. A tak jim říkám: 'Pojďte, půjdeme se podívat dovnitř.' A co se nestalo. Jen jsme otevřeli dveře, už nás nějaká gádžovka vyháněla ven. Roztáhla ruce a ani jednu z nás nechtěla pustit dovnitř. Jděte pryč, tady nemáte co pohledávat. Máme tady s váma špatný zkušenosti!' Holky na tu ženskou koukaly jako opárené. Nikdy v životě jsme jí ani jedna neviděly a ona nám říká tohle. Nechtěly jsme se hádat v kostele, a tak jsme šly pryč. Holky z toho byly celé zlomené. A tak jsem je vzala na Karlův most. A že se jim chce na záchod. 'Počkejte, půjdu s váma, ať se neztratíte.' U záchodků seděla starší gádžovka, vybírala peníze. Za jednoho chtěla padesát korun. Šla jsem zaplatit a povídám jí: 'Tak tohle je snad nejdražší záchod v celé republice.' Když slyšela, že mluvím česky, hned se ptala: 'A vy jste Češky? Tak to zaplaťte za každou jenom dvacku, padesát platí jenom cizinci!' Málem jsme ten záchod zbořily smíchy. Vyšly jsme ven. 'Tak to bylo fakt dobrý,' povídá jedna z těch holek. 'V kostele jsme zlodějský Romové a na záchodě Češi.'“

Kmotra brečela smíchy. „To se vám fakt stalo?“

„Však se zeptej svojí holky, byla tam tehdy s náma,“ smála jsem se.

Šly jsme domů a já jsem myslela na to, jak mi bylo dneska v tom kostele dobře.

5. Kdo to podle vás udělal?

Ráno mě vzbudilo slunce. Svítalo mi do oken, jako by mi říkalo: „Nespi už, podívej, jak je venku krásně.“

Vstala jsem, otevřela okno a dívala jsem se ven. Byla to krása, dívat se na moře a na děti, jak si venku hrají. Bylo mi dobře. Udělala jsem správně, že jsem sem přijela, nikdo mi tu ne nadává, nikomu nevadíme.

Terđilomas mek buter paš e oblaka, te man na prekerđahas bari vika avri pro garadiči. Phundravav o vudar u šunav, sar e gadži, so prikerel o kher, kerel vika pro Rom, so bešel upral mande.

„So pes ačila?“ phučav le Romestar.

„Ta na dikhes, Romñije, vareko zamakuľinda o fali loľa farbaha u joj avľa mandar te phučel, či na dikhľom varekas.“

Visalilom o jakha palal, kaj te dikhav o fali. Sar te pregeľahas lolo beng le falenca, ada me šoha na dikhľom. Sa o Roma andal o khera avenas avri u chudenas šlakos, sar dikhle. Ada ča šaj kerđa nasvalo manuš.

„Vičinen le phandlen,“ gravčinenas jekh pre avreste, „amen daras pal o čhave, te adej amenca bešel daresavo nasvalo manuš.“

„Aven cicho!“ gravčinda e gadži. „Džan savore andro khera u ma mukhen le čhaven avri, me vičinať akana le phandlen u jon imar avena upre, ko ada kerďas.“

Phandľom o vudar. Užaravas, kana avena o šingune u so jon kerena. Či phirena pal o khera u rodena maškar amende e farba, či amen savoren skidena pre staňica u ľikerna amen ajci, niť vareko na phenla avri. A či amenge paťana. Ajse ideji mange sas andro šero. Šunav, hoj imar avle o šingune u e gadži lenca vakerel andre pitvora.

„So adej bešen o Roma, ta paťav, hoj on ajso džungipen na kerdehas! Ajso baľipen!“ igedinel vaš amenge e gadži.

„Mišto, mišto, a pre kaste tumen sthovaven, ko kerđa, šaj mange phenen?“ rozdikhel pes o šinguno pal e pitvora.

„Te kamen te džanel, ta phenava, so mange me gondolľnav. Imar duvar man veseke-dindom le gadžeha, so bešel kadej tele pre jedľinka. Jov hino Iros. Mindig mange kerel pre choľi, na šunel, so leske vakerav. Ov pes partolinel ča le pijakenca the le drabalenca u me duminav, kaj lenge bikenkerel o džungale draba. Oka kurko leske phendom, hoj len adej na kamav te dikhel. Dikhľanas, sar mange rakindľa džungales. Me leske phendom: „Mek varekas adej dikhava, sar džan ke tumende, čhivava les avri andal o kher.““

„No, a dikhľa les vareko?“ phučel o šinguno latar.

„No oda na, bo phučavas le Romendar, aľe man hin ča ajso sumeňis.“

„Džan kodej pre sera, raňije. Amen ča akana lestar phučaha, či vareso raťi na šunda.“ Durkinenas le gadžeske pro vudar lačhes deš minuti, niť na phundraďa o vudar.

„So mandar kamen?“ mek mato o gadžo. Le phandlenge buter na kampľa, mek o angušta leste sas loľa farbatar. Gele andre u mek pal e phuv bondaľonas o spreji loľa farbaha, the cakľi paľenkaha. Takoj leske thode o trasta pro vasta u lidžanas les avri andro motoris.

Stála bych u okna dál, kdyby mě nevytrhl křik ze schodů. Otevřela jsem dveře a slyšela, jak správcová křičí na člověka, co bydlel nad námi.

„Co se stalo?“ ptala jsem se ho.

„Nevidíš? Někdo počmáral stěny červenou barvou. A ona se přišla zeptat, jestli jsem někoho neviděl.“

Teprve teď jsem si toho všimla. Jako kdyby po stěnách řádil rudý ďábel. Něco takového jsem ještě neviděla. Všichni lidi vybíhali ven a byli celí bez sebe. To musel být nějaký šílenec.

„Zavolejte na polici,“ křičeli jeden přes druhého. „Bojíme se o děti, jestli tady s námi žije nějaký blázen!“

„Klid!“ zakřičela správcová. „Zůstaňte všichni doma, děti nepouštějte ven, zavolám policii, ať zjistí, kdo to udělal.“

Zavřela jsem dveře. Čekala jsem, kdy přijdou policajti a co budou dělat. Jestli budou obcházet byty a hledat tu barvu mezi námi, nebo nás seberou, odvezou na stanici a budou nás tam držet, dokud někdo nepromluví. Budou nám věřit? Takové myšlenky mi kroužily hlavou. Slyším, že policajti už jsou v domě, správcová s nimi mluví na chodbě.

„Jsem si jistá, že ti Romové, co tu bydlí, ti to neudělali! Takový bordel!“ zastává se nás ta gádžovka.

„Dobře, dobře, a můžete mi říct, kdo to podle vás udělal?“ rozhlíží se policajt po předsíni.

„Jestli opravdu chcete vědět, co si myslím, tak vám to řeknu. Už dvakrát jsem se pohádala s jedním chlapem, je to Ir, co bydlí tady dole v garsonce. Neustále mi dělá naschvály, neposlouchá, co mu říkám. Chodívá s takovou partou alkoholiků a feťáků, mám pocit, že jim dokonce prodává drogy. Minulý týden jsem mu říkala, že už ty ty lidi nechci vidět. Měli byste slyšet, jak sprostě mi vynadal. Řekla jsem mu, že jestli za ním ještě jednou někdo takovej přijde, tak prostě jeho samotnýho z tohoto domu vyhodím.“

„Viděl ho teď někdo?“ zeptal se jí policajt.

„Ne, to ne, já se ptala jenom těch Romů, je to jen můj dojem.“

„Paní, stoupněte si, prosím, tady stranou, zkusíme se ho rovnou zeptat, jestli v noci něco neslyšel.“ Klepali Irovi na dveře dobře deset minut, než jim otevřel.

„Co po mě chcete?“ ještě z něj táhlo. Víc policajti nepotřebovali – na rukou měl ještě tu červenou barvu. Vešli dovnitř, na zemi se tam válely spreje od barvy a láhve alkoholu. Hned mu dali na ruce pouta a odvedli ho ven do auta.

6.

Me ačhilom sar oparimen. Sem o gadžo sas ke amende, ko Roma, lačho, ta so leske demada andro šero, kada te kerel. Ale somas rado, kaj pes imar savoro vipheṇḍa avri. Te amari raṇi na phendahas le šingunenge pro gadžo, ulaḥas talam pre amende, pro Roma. Jaj, ajsi ladž, talam the andro novinki irindahas, so kerde o Roma andre Anglija. Amenge e čhaj savoro phendā, so e gadži phendā le šingunenge. Samas lošarde, kaj paš amende e raṇi l'ikerlas. Vaš oda o kirvo phendā le muršenge: „Šunen, Romale, te e gadži na domukhlā le šingunenge, hoj amen te višunen, avas, amen lake parṇaraha calo kher hjaba. So phenen, muršale?“

Paš o kirvo chudelas the miro rom the paṭis savore murša. E raṇi sas igen lošardī, kaj lake kada phende.

Aver d'ives tosara e raṇi mange durkinlas pro vudar. „Andom kadej o farbi. Parṇarla tiro Rom?“

„Te pes tuke idž egedine, ta duminav, kaj he.“

„More, ušči, dikh, e raṇi adej u anda imar o farbi,“ vičinav pre miro rom pašal o vudar.

„Lačho d'ives, raṇije. Ma dara tut, mek adad'ives ela savoro parṇardo. O murša maj avena ke ma tele, avka pes dovakerdam, u mukhaha pes andro parṇarišagos,“ asabnaha obchudel la gadža o rom.

„Te bi tumenge mek vareso kampelas, len kadej, miro mobilis, u vičinen mange andre kancelarna,“ visaṭila pes u geḷa het.

Pojekh dženo avenas o murša u chudenas te parṇarel. Parṇarnas maj dži raṭi. Kerde šukares, pal e loḷi farba na sas pro fali aṇi bodka. Pale sas šukares sa pro parnes.

„Kirvi, av ke amende!“ vičīnlas mange pro miro mobilis o kirvo. So pes šaj ačhiḷa, hoj man vičinen?

So ča phundradom lengero vudar, takoj e kirvi pre mande zmukhlā: „Dikhes, save diline amare murša? Hjaba džan te kerel buṭi pal varekaste! Calo d'ives kernas dži raṭi, ta šaj peske dine te poṭinel, na? Džanes keci bi molas la raṇa, te avlehas o maḷara! Bare love!“

„No dikh, kirvi, so ča avlom khere, ta ča manca pes dokerel,“ chuṭila andro vakeriben o kirvo.

„Užaren, ma vesekeḍinen tumen, kamav vareso te phenel. Džanen, hoj mange pes podvazdla miro romipen? Has mange avka mišto paš o jilo, kaj pes thoḍa e raṇi vaš amenge a na domukhlā, kaj amen o šingune te višunen. Khere pes vaš tuke abo vaš mange na zailahas ṇiko, peršo avlehas pal o Roma.“

„Na? Šunes, diliṇi, so phenel e kirvi? Na achalos nič. No ker la kirvake kaveja, me džav vaš o kirvo. Pal e phari buṭi kampel te zapijel koda prachos.“

6.

Zůstala jsem jako opařená. Ten Ir se k nám, Romům, choval dobře, co ho to najednou popadlo? Ale byla jsem ráda, že se to všechno vysvětlilo. Kdyby naše správcová policajty na toho Ira neupozornila, možná by to bylo na nás. Bože, to by byla ostuda, hned by o tom určitě psaly všechny noviny, co že to Romové v Anglii dělají. Všechno, co se odehrálo na chodbě, nám překládala dcera. Moc nás potěšilo, že se nás správcová zastala.

Taky proto řekl můj kmotr ostatním: „Chlapi, pojdte, nabílíme jí zadarmo celý dům, když je nenechala, aby nás vyslyšali. Co vy na to?“

Ke kmotrovi se přidal můj manžel a pak i všichni ostatní. Bytná z toho byla celá pryč, když jí to řekli.

Hned druhý den ráno nám klepala na dveře: „Donesla jsem barvu. Budou teda bílit?“

„Jestli ti to slíbili, tak asi jo.“

„Haló, vstávej, podívej, už je tu paní správcová, přinesla barvy!“ volám na muže ode dveří.

„Dobré ráno! Neboj, ještě dneska to budeš mít hotový. Chlapi sem za mnou dolů za chvilku dorazí a dáme se do toho,“ se smíchem muž správcovou objal.

„Kdybyste ještě něco potřebovali, tady máte můj mobil a když tak mi zavolejte do kanceláře,“ otočila se a odešla.

Chlapi se začali po jednom scházet a dali se do bílení. Bílili až do noci. Udělali to moc pěkně, po červené barvě nezůstal na stěnách ani flíček. Zase bylo všechno hezky bílé.

„Kmotra, prosím vás, můžete se k nám stavit?“ volá mi mobilem kmotr. Co se stalo, že mě k sobě zvou?

Jen co jsem u nich otevřela dveře, už na mě kmotra spustila: „Já se z těch našich chlapů zblázním! Tak oni teď jako budou pracovat zadarmo nebo co? Dělali tady na tom až do večera, to si teda taky mohli nechat zaplatit! Víš kolik by jí to stálo, kdyby jí to měli přijít udělat malíři? Co? Pěkně balík!“

„Vidíte, kmotříčko, jen co jsem přišel domů, tak se se mnou hádá,“ skočil jí do řeči kmotr.

„Počkejte, nehádejte se. Můžu ti k tomu taky něco říct? Víš, jak mě to posílilo? Jak mě to potěšilo, že se za nás naše bytná postavila? I když jsme Romové? A nenechala ty policajty, aby nás vyslyšali? Doma by se ani tebe ani mě nikdo nezastal ani náhodou. K Romům by šli jako k prvním. Nebo snad ne?“

„Vidíš?“ povídá kmotr, „slyšíš, co kmotra říká? Ty to prostě nechápeš. No tak, uvař jí kafe a já jdu dolu za kmotrem, ten prach z práce, ten se musí zapít.“

7. Welcome

Prisikhl'ílom te dživel andre Anglija. Imar čino the achafuvavas e čhib u sas mange mišto. Ča pes mange cikñisaľolas pal miri daj the pheň, so achile pro Čechiko. Imar štar berš dživahas pestar.

Andr'oda miro rom zanasvaľila. Ada nasvaľipen les ľikerlas igen d'indardo ideos. Sasťarelas pes igen polokes. Daravas pal leste, te na pes leske vareso te ačhol. O draba khatar o doktoris leske na zakidenas.

„Mušinas te džal khere pro Čechi,“ phenlas. „Me adaj na sastuvava!“

Avka kerdom, sar kamelas. Prečhindom o azil perdal miri famel'ija u mangľom, kaj te džas khere. Phendom savoro, kaj miro rom igen nasvalo u cirdel les khere. Prevakernas man savoro Roma, kaj ada te na kerav, kaj te ačhav. Sas mange phares te rozginel peske, aľe o rom terďolas pre peskero.

Avľa oda d'ives, kana imar džahas khere. Jekhvarestes pes mange miro teštos razinlas. Akana duminavas, so ela, sar avaha khere. So amen užarel! Aľe somas rado, kaj dikhava mira dajora the hoj sastola miro rom.

Savoro pre emigračka andre Anglija pregeľa mište. Avľam pro aeroflotos Heathrow Londinoste. Imar sas pririchtimen o pasporti the ľistki pro aeroplanos. Rozdikhl'om man mek, o Angľičana amenge phende *good luck* u džahas andro aeroplanos. Gondol'inas, či kerass mište, kaj avas pale. Našti pes doužardom, sar bešela o aeroplanos pre Čechiko phuv.

Samas adej! Pro aeroflot Prahate. Džahas savoro ke oblaka te sikhaval o pasporti. Somas ajsi izdraňi, na džanasvas či vaš oda, kaj dikhava la dajora the la pheňa, či vašoda, kaj akana šunavas čechiko čhib pal dojekh seri. Sikhavav o pasportos la šinguňake u chudavas la čhakera čhajora vastestar. E šinguňi mange phenel: „*To dítě nemáte zapsané v pase, tak ať si ustoupí a vy projděte odbavovacím prostorem sama.*“

Aľe e čhajori chudľas igen te rovel, bo sas pre mande igen sikhad'i u chudelas pes mandar igen zorales.

„Dikhen, la čhajora hin doložka u lakri daj terďol pal late, ta mukhen manca, sem ňi-kaj na denašaha.“

„*To mne nezajímá! A vy si laskavě uklidněte to vaše ukřičené dítě,*“ phenel la čhake u man ispidel pal o vudaroro avri. Phenav lake:

„*Paní, prosím vás, počkejte, vždyť to dítě bude mít šok. Ona si myslí, že nás chcete rozdělit.*“ Iľom la čhake andal o vast o doložki u thoďom pre oblakica.

„*Nonono! Postupujte a moc tady nekřičte, tady na vás není nikdo zvědavý.*“ E gadži sas diľiňi, ča man ispidelas.

7. Welcome

Zvykla jsem si na život v Anglii. Začala jsem taky trochu rozumět anglicky a bylo mi dobře. Ale stýskalo se mi po mámě a sestře, které zůstaly v Čechách. Už čtyři roky jsme žily každá jinde.

Do toho onemocněl můj manžel. Ta nemoc se ho držela strašně dlouhou dobu. Uzdravoval se velmi pomalu. Bála jsem se o něj, aby se mu něco nestalo. Prášky od doktora nezabíraly.

„Musíme jet domů, do Čech,“ říkal mi, „já se tady neuzdravím.“

Udělala jsem to, co chtěl. Přerušila jsem naší rodině azyl a požádala jsem o návrat domů. Všechno jsem jim vysvětlila, že je manžel nemocný a táhne ho to domů. Všichni Romové mě přemlouvali, ať to nedělám. Ať zůstanu. Sama jsem se těžko rozhodovala, ale můj muž si stál na svém.

Přišel den, kdy jsme jeli domů. Najednou jsem se celá rozklepala. Přemýšlela jsem o tom, co bude, až přijedeme domů. Co nás tam čeká! Ale také jsem byla ráda, že uvidím svoji maminku, a že se muž uzdraví.

V Anglii na emigračním proběhlo všechno dobře. Dorazili jsme na letiště v Heathrow, už jsme tam měli připravené pasy a letenky. Ještě jsem se naposledy rozhlédla, Angličani nám popřáli *good luck* a už jsme nastupovali do letadla. Přemýšlela jsem, jestli děláme dobře, že se vracíme. Nemohla jsem se dočkat, až přistaneme v Čechách.

A už jsme tu! Na letišti v Praze. Jdeme všichni k okénku na pasovou kontrolu. Byla jsem celá nervózní, nevěděla jsem jestli proto, že se tak těším na mámu a sestru, nebo z toho, že ze všech stran k nám teď zase zněla čeština. Ukazují pas na kontrole policajtky, za ruku se mě drží holčička mojí dcery. A policajtky mi povídá:

„To dítě nemáte zapsané v pase, tak ať si ustoupí a vy projděte odbavovacím prostorem sama.“

Ale vnučka se strašně rozplakala, byla na mě zvyklá a držela se mě jak nejpevněji mohla.

„Paní, prosím vás, ta holčička má svojí doložku a její máma stojí hned za námi, tak snad jí můžete nechat jít se mnou, však vám tady nikam neutečeme.“

„To mě ale nezajímá! A vy si laskavě uklidněte to ukřičené dítě!“ obrací se na dceru a mě vystrkuje ven ze dvířek. Povídám jí: „Prosím vás, počkejte, vždyť to dítě bude mít šok. Ona si myslí, že nás chcete rozdělit.“

Vzala jsem dceři doložku z ruky a hodila jsem je do okýnka.

„Nonono! Postupujte a moc tady nekřičte, tady na vás není nikdo zvědavý.“ Ta bílá holka byla jak posedlá a dál mě vystrkovala pryč.

Chudľom choľi u imar čačes pre late gravčinas: „*To je vidět, že už jsme v Čechách, protože toto se může stát jenom tady! Dej jí všechny ty doklady, at' už jsme pryč. Protože mám chuť se obrátit na podpatku a vrátit se do Anglie. To je ale krásné přivítání. To si bude vnučka pamatovat snad celý život.*“

Iľom la čhajora u geľľam avri andal e gata, choľamen sar beng. Sas mange feder, sar dikhľom la dajora the la pheňa. O apsa mange pernas sar man obchudavas la daha, ča na džanavas, či choľatar či kaj pes dikhas. Pal o štar berš.

„Avahas džahas het, khere.“

Bešľam andro motoris u rozgeľľam pes kijo foros, khatar anglo štar berš denašľam.

Dal se do mě vztek a teď jsem na ni už opravdu křičela:

„To je vidět, že už jsme v Čechách, protože toto se může stát jenom tady! Dej jí všechny ty doklady, ať už jsme pryč. Protože mám chuť se obrátit na podpatku a vrátit se do Anglie. To je ale krásné přivítání. To si bude vnučka pamatovat snad celý život.“

Vzala jsem vnučku za ruku a konečně jsem vyšla ven, rozčílená do běla. Ulevilo se mi, když jsem uviděla mámu se sestrou. Z očí mi padaly slzy, když jsme se s mámou objímaly, jen jsem nevěděla, jestli ze vzteku anebo proto, že ji zase vidím. Po čtyřech letech.

„A honem domů.“

Nasedli jsme do auta a rozjeli se směrem k městu, odkud jsme před čtyřmi roky utekli.

Překlad Helena Sadílková

Romano džaniben – řilaj 2008

Časopis romistických studiř

Tento řasopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavnřm městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menšin na územř hl. m. Praky pro rok 2008.

Toto říslo je výstupem z výzkumného záměru ř. MSM 0021620825
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětř holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčková 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
Šěfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadřlková
Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Recenzovali: doc. PhDr. Jiřř Nekvapil, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs

Sazba: Petr Teichman
Tisk: PBtisk, Příbram
Produkci zajiřřuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz
Náklad: 600 ks

Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)
ISSN 1210-8545

Evidenční říslo podle tiskového zákona: MK řR E 6882

Nevyřřádané rukopisy a fotografie se nevracejř. Obsah zveřejněných polemických řlánků
nemusř být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno

Ředitelstvřm pošt Praha ř.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.